

retet, az emberi (családi) kapcsolatok momentumain át az iskolai tornázás nehézségeiig. S ha egy írói vallomás önmagam megértéséhez vezet közelebb, egyértelmű talán, hogy annak az írónak az alkotásait is előbb veszem kézbe. Úgyhogy ez a könyv a diákok számára az olvasóvá válás kurzusa is egyúttal.

Más szempontból is hiánypótló munka Fehér Magda interjúkötete. Tanulmánykötet, a modern irodalom jelenségeit tárgyaló kritikai-elméleti munka nem egy áll rendelkezésünkre, vezet és segít bennünket a kortárs irodalom értékelésében és oktatásában. Az életrajzokkal, az írói pályaképekkel azonban egészen más a helyzet. Vitatott kérdés ez a monográfiaírásban, dilemma az oktatásban. Vajon mit és mennyit kell tudniuk tanulóinknak magáról az íróról, életének adataiból, hogy műveit, verseit, novelláit is megértse, elemezni legyen képes? Az érdektelen, bonyolult adathalmazt kerülve jelenkori irodalomkutatásunk műközpontú, a szerzőről csak néhány sornyi adat áll a tankönyvekben. Tanulóink tudatában – mert a kevés adat, könyvcím között nem lelnék érdekfeszítőt – az író neve egyszerűen leválik a műről, mely aztán egyfajta folklorizált, önálló életet kezd élni. S bár diákként magunk is így voltunk vele, tanárként döbbenet szembesülünk azal a ténnyel, hogy az általános iskolai tanulók csak Szeptemberi emlékről, Hét krajcár-ról, A kárókatonák még nem jöttek vissza című műről beszélnek (így keresik ezeket a könyvtárban), s nem valamely szerző valamely művéről. Fehér Magda könyvének segítségével a vajdasági magyar írók talán kilépnek abból a homályból, amelyben a legifjabb nemzedék látja, tapasztalja őket. S a tanári írőismertetések sem pusztá életrajzi adatokra korlátozódnak, hanem valós környezetbe helyeznek, elvezetnek a tanult művek élményforrásához.

Fontos, hiánypótló kiadványként vettük kézbe a Forum Kiadó gondozásában napvilágot látott kötetet. Aztán elcsodálkoztunk. Miért nincs ennek a könyvnek címe? Legalábbis így, az *Írók gyermekkorukról* meghatározással úgy néz ki, mint egy olyan könyv, melynek csak az alcímét, a műfaji megjelölését írták fel, lefelejtve a találót, figyelemfelkeltő főcímet. Gazdag tárház: cím nélkül.

BENCE Erika

S Z Í N H Á Z

KÁROLYSÁGUNK TERMÉSZETRAJZA

Mrozek: Károly. A stílus maga az ember, mondták egykoron. A stílus maga a kor, mondhatnánk az Újvidéki Színház Mrozek-bemutatója láttán. A *Károly*, amit Hernyák György rendezésében játszanak, Mrozek Triptichon néven ismert három egyfelvonásosának egyike. A három darab – A nyílt tengeren, Károly, Strip-tease – ugyanannak a csapdahelyzetnek a három változata. (Bármelyiket, de elsősorban a Strip-tease-t nyugodtan a Károly mellé lehetett volna társítani, ha másért nem, hogy szabályos, kétrészes színházi estben legyen részünk.) A zsákutcába jutott, a harapófogóba zárt (kis)ember megalkuvása helyzete láttán. A helyzet pedig egyszerre reális és abszurd. Reális, hogy az unoka szemorvoshoz vezetí gyengén látó nagyapját. Abszurd viszont, mert a nagyapának csak azért kell a szemüveg, hogy felismerhesse Károlyt, és utána lepuffantsa. Miért?

Csak. Illetve azért, mert Károly. S a nagyapa ki akarja irtani a károlyokat. Kik a károlyok? Nem tudni, de a nagyapa, amint szemüveghez jut, holtbiztosan felismeri őket károlylásukról. Miféle tulajdonság a károlylás? Nem tudni, de mindenképpen másságot jelent. Aki Károly, az nem olyan, mint a nagyapa, ki csak csőre töltött puskával jár-kel s kémsel már húsz éve, éppen ideje tehát, hogy végre lőjön is, és nem is olyan, mint a nagyapa unokája, ki még csak kést hord a szíján, de idővel biztos lesz puskája is, s akkor majd ő fogja keresni a károlyokat és irtani a károlylást.

Ha netán a metaforaként is felfogható károlylás azt sugallná, hogy kiléptünk a valóságból, akkor sietve közlöm, ez csak látszat, valójában épp a károlylás fogalmának említésével nyakig süllyedtünk a valóságba. Legalábbis itt érezzük így, ahol Mrozek egyfelvónásosa talán sohasem volt idősebb, mint mostanság. Hiszen itt most annyi másféle ember van, s mindenki mást sem csinál, mint keresi a saját Károlyait, hogy lepuffanthassa őket. Aki viszont találkozik, közelebbi kapcsolatba kerül a Károlyra vadászókkal, az előbb-utóbb, hogy bőrét mentse, hogy a károlylás esetleges vádja alól mentesüljön, társukul szegődik, segít nekik, feljelent, kelepcébe csal, beáll a Károly-vadászok közé. Mint a Mrozek-jelenet Szemorvosa, aki miután őt a Nagyapa és az Unokája Károlylára nyilvánította, s le akarta puffantani, gyorsan talál maga helyett egy áldozatot, akire csak rá kell fogni, hogy Károly, s Nagyapa nem fog megkegyelmezni neki. Jaj de ismerős mostanában itt a bércecs Balkánon s peremvidékein ez a logika, hogy nyüzögnek körülöttünk a Károly-vadászok és azok is, akik engednek az erőszaknak, s nemsokára maguk is alkalmazni fogják.

Mert nekünk itt nem egy régebbi fasizmusról szól ez az előadás, hanem a legújabbról, amely bennünket sújt és fojtogat.

És ez az értelmezés nem idegen a mrozeki felfogástól, amit a Rendőrség című zsendárügyi drámája elé írt megjegyzéseiből ismerünk, de teljes mértékben vonatkozhat a Károlyra is. A „darabban nincs semmi azon kívül, ami benn van”, írja, nem kell megfejteni, nem kell értelmezni, csupán el kell játszani. Szó szerint. Hogy a darab „valóban micsoda”, azt a szerző nem tudja, nem is kötelessége tudni. „Ez már a színház dolga.” A színház pedig tegye, ami a dolga. S ez nem más, mint hogy közönségét érzelmileg és gondolatilag befolyásolja, érdekeltté tegye az előtte játszódó történetben.

És az Újvidéki Színház pontosan ezt teszi.

Slawomir Mrozek abszurd-reális jelenetét a rendező a beavatottak értésére nem teszi idézőjelbe, nem sejteti visszafogottan az áthallásokat, nem törekszik arra, hogy összesomolyogjon a nézővel, lekacsintson, ugye érti a cseles fogalmazást, felfedezte a logikai bukfeneket. Ellenkezőleg, a színészeket nem kímélő fergeteges tempót diktál, a játéktér szétverésével komoly fizikai munkára kényszeríti őket, azt akarja, érezzük kellemetlenül magunkat. Mint esténként a tévé előtt míg a Híradót sugározzák, mint az utcán, ha esti órán magányosan hazafelé menet a fal mellé húzódnak a velünk szembejövők láttán vagy a mögöttünk haladókat érezve.

Az előadás nem mímel semmit. Stílusát a kor határozza meg. S ez a kor pont ilyen – erőszakkal és félelemmel teli.

Hernyák György rendezése Mrozek szellemét követi, bizonyítja, hogy az előadás továbbgondolja a történetet. Azt teszi, ami a színház dolga.

A Szemorvos társul a Nagyapához és az Unokához, cinkosuk lesz. Megfélemlítették és beszervezték. Nemcsak megadta magát, mint Mrozeknél, hanem hozzánk hasonlóan kivetkőzik emberi mivoltából. Hogy ez a befejezés, még ha bizonyos megoldásaiban, mint

a küzdősportokat idéző agresszív gesztusok tükör előtti próbálgatása, a hirtelen támadt modortalanság, túl direkt, szájbarágós is, nem váratlan, nem előkészítetlen, hanem meg-alapozott, azt a légyjelenet tanúsítja. A Szemorvos időnyerés céljából egy légyre kezd vad-dászni, majd magával ragadja az üldözési láz, s miután sikerül megfognia áldozatát, élvez-zettel tépi le lábait, s diadalmas tekintettel gyűjtja meg a papírt, melybe a legyet csoma-golta.

Miközben az erőszakot gyakorolja és élvezi, nem veszi észre, pontosan azt teszi, amit vele művelnek.

Az előadás három színésze közül Fejes György feladata a legegyszerűbb és a legszok-ványosabb, dicséretére váljon, hogy tolmácsolásában a Nagyapa nemcsak vaksi, hanem elvakult is. Káló Béla (Unoka) maga a pimasz, tenyérbe mászó, primitív erőszak – „Mi műveletlenek vagyunk. Mi csak lövünk” –, tekintetében, gesztusaiban még azokat a vad ösztönöket is érezzük, amelyek a legnagyobb gaztettekre ingerelnek, s melyket elkövető-jük élvez is. Mezei Zoltán (Szemorvos) kezdetben kissé idegenül mozog, nem talál rá az autentikus viselkedési formára, de a fokozódó félelmet s az „áltváltozást” már hiteleseb-ben fejezi ki.

Nagyon mai, nagyon időszerű előadás.

GEROLD László

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

A NAGYMÉRETŰ GRAFIKA

Öt jugoszláv grafikus Miskolcon

A kortárs jugoszláv grafika ma jellegzetesen a posztmodern szellemiség jegyében for-málódik, nem mentesen azoktól a gátoló körülményektől, amelyek egész társadalmunkat jellemzik. Sajátosságát Sretko Bošnjak abban látja, hogy a grafika egyrészt paralell mű-formává vált, másrészt olyan irányzatot vett, amely a létbizonytalanságot az esztétika ol-daláról igyekszik kifejezni. Ez a dualista jellege ugyanakkor teljesen nyitottá tette, s ké-pessé, hogy fölfogja a világból érkező impulzusokat. Az egyfelőli nyitottsága és a másfel-őli pluralizmusa kimutatható volt már a múlt évi, sorrendben második belgrádi grafikai biennálén, amelyen a művészi érdeklődés és a művészi akarat kettősségében kellett lát-nunk a (neo)expresszionizmus irányába mutató törekvéseit.

Ilyen kontextusban kell vizsgálnunk a mai jugoszláv grafikát, s kimutatni bennük a je-lenségek sokaságát: a semmi által sem gátolt szubjektívizmust, a nomád magatartást és a nyolcvanas évek transzavantgárd hatását, amelyek mind-mind bizonyíthatók, ha tartalmi, ha formai oldalról közelítünk a grafikai lapokhoz. S közben azt is megfigyelhetjük, hogy amit eddig a művészet-társadalom viszonyának neveztünk, az mintha eltolódott volna a művészet-egyenység irányába. Nem véletlen ez a megváltozott alapállás, mint ahogy az sem, hogy mindez a maga törvényszerűségeit is magával hozta. Elsősorban az egyéni hozzáállást és az egyedi üzenet „megfogalmazását”. A szubjektívabb művészi üzenet be-fogadásához viszont szükség van a néző egyéni ráhangolódására is.